

UDK 811.161.2”16”
811.162.1(091)
prethodno priopćenje
Rukopis primljen 9. IV. 2025.
Prihvaćen za tisak 29. VIII. 2025.
<https://doi.org/10.31724/rihjj.51.1.9>

Галина Михайлівна Наєнко

Кафедра української мови та прикладної лінгвістики
Навчально-науковий інститут філології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
бульв. Шевченка, 14, UA-01601 Київ
h.naienko@knu.ua

Katedra Filologii Słowiańskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki
ul. Pomorska 171/173, PL-90-236 Łódź
<https://orcid.org/0000-0003-0485-5068>
halyna.naienko@filologia.uni.lodz.pl

Zofia Aleksandra Brzozowska

Katedra Filologii Słowiańskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki
ul. Pomorska 171/173, PL-90-236 Łódź
<https://orcid.org/0000-0001-5951-3781>
zofia.brzozowska@uni.lodz.pl

ФОРМАЛЬНІ, ТЕХНІЧНІ Й НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ ВИДАННЯ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVII СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО СИНОПСИСУ 1680 Р.)¹

У статті розглядаємо перші результати проєктів з вивчення різновидів церковнослов'янської мови передновітнього періоду, а також видання тексту київського *Синопису* й підготовки його перекладу польською мовою. Публікація цього історичного джерела, що відіграв значну роль у формуванні ранньомодерної української національної ідентичності, є надзвичайно важливою сьогодні. У статті вказано на особливості української редак-

¹ This article has been written under the research project financed by the National Science Centre (Poland). Decision number: DEC-2020/39/G/HS2/01652. Publication co-financed from the Polish state budget under the program of the Minister of Education and Science called “National Program for the Development of Humanities” project no. NPRH/U22/SP/0033/2023/12, total value of the project: 275 844 PLN.

ції церковнослов'янської мови XVII століття, розглянуто проблеми публікації джерела в серії *Series Ceranea*, наведено фрагмент тексту польською мовою. Перша в історії публікація цього тексту разом з його польським перекладом проллє нове світло на джерела формування української національної ідентичності, а також збагатить польські дослідження, присвячені історії Речі Посполитої.

1. Вступні зауваги

Об'єктом дослідження є мова *Синопису*, що був уперше опублікований у Києві в 1674 році, двічі перевидавався: в 1678 і 1680 (1681) роках, а впродовж XVII і XVIII століть став популярним, використовуваним як основний підручник з історії східних слов'ян.

Відсутність сучасного наукового критичного видання певним чином компенсує факсиміле, видане з передмовою Ганса Ротте 1983 р., проте ця публікація радше належить до бібліографічних раритетів. У ґрунтовній передмові дослідник зосередився на значенні книги в загальній історії книгодрукування, детально розглянув зміни в структурі чотирьох видань, спробував пояснити ідеологічні мотиви автора (авторів), проте лінгвістичні питання до кола його інтересів не належали (Rothe 1983: 1–131). Його думка про те, що цей твір був покликаний представити й захистити інтереси Києво-Печерського монастиря у складні часи протистояння, сьогодні розвинута в низці історіографічних досліджень українських і зарубіжних учених. Варто відтворити тут основні висновки Зенона Когути; він вважає, що завданням авторів було вказати на важливість Києва та Гетьманщини (по обидва береги Дніпра) для Православ'я та слов'янства; по-друге, обґрунтувати на підставі історії і традиції легітимність царської влади над Києвом, Лаврою і, можливо, всією Україною; по-третє, запобігти передачі Києва Польщі, що було однією з умов Андрусівської угоди 1667 року; по-четверте, запобігти будь-якій можливості підпорядкування України Порті. Не менш важливою була потреба вказати на особливий характер стосунків між царем і Києво-Печерською лаврою («царською святинею») та між царем і містом Києвом («першопочатковим царственным градом»),

а також на те, що цар зобов'язаний захищати та підтримувати як місто, так і Лавру. Метою публікації було забезпечити подальшу славу, багатство і привілеї Києво-Печерській лаврі шляхом використання царських милостей, втім, не поступаючись її правом ставропігії з безпосереднім підпорядкуванням першоєрарху Константинополя. Також авторам ішлося про те, що підпорядкування Київської митрополії Константинопольському патріархові освячене самою православною церковною традицією та канонами. Усі згадані цілі мали бути досягнуті з урахуванням того, що їхнє виконання не повинно відверто перешкоджати польсько-московському примиренню, і навіть московським спробам здобути польську корону для династії Романових. Вихід *Синопису* у світ у 1674 р. та його перевидання в 1678 та 1680–1681 рр. були відповіддю на політичні виклики 1660-х – початку 1680-х років. *Синопис* сприяв відродженню історичного інтересу до Київської Русі в Україні в XVII столітті, водночас відігрававши роль обґрунтування та історичного аргументу об'єднання історії України та Московії, якого так потребувала російська імперська ідеологія (Kohut 2010; Kohut 2011–2014).

Попри те, що текст має велику наукову бібліографію, лінгвістичні питання розв'язували принагідно в площині визначення авторства, яке приписували кільком особам.

Традиційно повторюваною є версія про авторство Інокентія Гізеля, оскільки його ім'я вказане на титулі тексту. А проте більшість дослідників вважає, що роль І. Гізеля слід пов'язувати передусім із ідейними настановами й «загальним редагуванням», а текст створили кілька (колектив) авторів.

Остання версія Юрія Мицика (Мусук 2009) про авторство Пантелеймона Кохановського потрапила також і до інтернет-енциклопедій. Пантелеймону Кохановському належить два великих рукописи: Хронограф 1681 року і особливо «Обширний Синопис руський» (1681–1682), до якого включено текст *Синопису* і який мав, очевидно, стати четвертим виданням твору. Концептуальний збіг текстів якраз і є підставою для гіпотези. Обидва приписувані Кохановському рукописи не опубліковані, а це означає, що всі попередні спроби визначити автора не витримують критики.

2. Лінгвістичні аспекти вивчення тексту

Слід констатувати, що лінгвістичних досліджень джерела надто мало; пор. (Matjuševskaja 2017). Свого часу на це звернув увагу Міхаель Мозер (Mozer 2008a). **Ще в праці П.Єр'оміна було сказано, що популярність тексту була забезпечена тим, що він «написанный со знанием дела, на общедоступном языке, живо и занимательно»** (Еремин 1954: 212).

Мозер у розлогодому дослідженні вказав на текстологічні відмінності третього від першого видання, показав, як зміст першого видання доповнювався фрагментами, що поєднували, «далеко не безшовно», історію давнього Києва відомостями з історії Московії.

Також дуже ретельно він проілюстрував наслідки редагування третього видання порівняно з першим, передусім зазначивши відмінності графічні, пов'язані з усуненням ознак української редакції церковнослов'янської мови, перетворення її на *слов'яноруську мову* – тобто ту, що фактично ставала спільною літературно-писемною мовою російської імперії. Отож перехід від київської церковнослов'янщини до слов'яноруської полягав у замінах орфограм, що проте не перетворило мову третього видання на стандартизовану церковнослов'янську, не зробило її «чистою», на що вказує збереження українських інтерферем (Mozer 2008a; Mozer 2008b).

Окремих напрямом слід вважати тлумачення дискурсивно-комунікативних ознак тексту, що здійснювалося з опертям на вчення про модель комунікативної ситуації. За характером метатексту *Синопис* належить до вторинних джерел реферативного типу з елімінованою авторизованістю, а отже авторство його було приховано усвідомлено (Najenko 2013).

Питання про характер мови слід розглядати також у зв'язку з проблемою джерел компілятивного за характером тексту.

Інтерес дослідників спрямований також і на польський компонент джерела, адже хрестоматійним фактом є визнання вторинності його відносно *Хроніки* Мацея Стрийковського та ін. Вплив польської історіографії (шляхом поширення ідей сарматизму, ідеї Києва як другого Ієрусалиму тощо) на східнослов'янську політичну думку є очевидною.

Твердячи, що *Синопис* є передусім зразком перекладацької майстерності, бо його основним джерелом є *Хроніка* Стрийковського, М. Мозер зауважує:

Even “Slavjanorus(s)ianism,” this highly influential ideological key concept of early modern East Slavic cultural history, ultimately echoes Strykowski’s *Kronika* in its own way and thus turns out to be another perfect example of translated traditions (Moser 2016: 120).

Переконуючи, що *Синопис* є в першу чергу перекладом, він наводить паралельні відповідники текстів (Moser 2016: 120):

Хроніка Стрийковського	Синопис
А [potym] drugie narody Ruskie Sławańskie po rożnych się krainach [rospostarli y] rosproszyli, ktorzy rozmaitymi imionami od Rzek, [Kraiow] y Xiążąt swoich [rożno] są nazwani, (111)	Ибо тыажде Нарвды Славенорвссійскїи, [по времени оумнвжающеса, и] по различныхъ мѣстехъ вселяющеса, [еще и иными] различными имены ѿ рѣкъ [Лѣсовъ, Примѣтовъ, Поль, ѿ Дѣль,] и ѿ Кназей своихъ [Имень, и Нарѣчїй,] прозваны быша: (153)

Проте Олексій Толочко (Toločko 1996: 176), проаналізувавши текстуальні збіги *Синопису* з рукописним хронографом початку XVII ст., вказав на те, що між оригінальним текстом Стрийковського й кінцевими редакціями *Синопису*, напевно, перебували й безпосередні переклади *простою мовою*:

Хронограф	Синопис
Мосохъ розумѣтся зъ еврейского на словенский вытягающий, от вытеган лука, албо з розширення далеких народов (Арк. 339 зв)	Мосохъ, шестый сын Афетов, внукъ Ноевъ, толкуется от Еурейска славенски вытягающий и розтягающий, от вытягана лука и от расширения великих и множественных народов (С.154 – 155)

Його текстологічні розшуки дають змогу навіть пояснити помилки й описки, що трапляються в основному тексті; наприклад, там, де в рукописі Хронографа початку XVII ст. йдеться про *Олма* – випадково замінено на *Ольга*, звідси дивне місце в *Синописі* – про Ольгу згадано раніше, ніж у загальновідомих датах її діяльності (Toločko 1996: 170). Отже, між текстом *Хроніки* Стрийковського й *Синописом* слід розглядати ще щонай-

менше два рукописних (на жаль, не опублікованих) першоджерела, які можуть бути долучені до лінгвістичного аналізу (Толоцько 1996: 176).

Ці спостереження особливо важливі для визначення системних ознак мови *Синопису*, яку визначають як церковнослов'янську української редакції.

Сподіваємося, що низку лінгвістичних питань нам вдасться розв'язати при підготовці публікації тексту в серії *Series Ceranea*², що її видає Центр вивчення історії й культури басейну Середземного моря й Південно-Східної Європи ім. Вальдемара Церана (Церанеум) Лодзького університету. Тут публікуються першоджерела, бібліографії, монографії й колективні збірники з ділянки історії й культури Середземномор'я та Південно-Східної Європи від давнини до сучасності, з особливою увагою до праць історії Візантії й *Slavia Orthodoxa*.

3. Метаграфування й правила публікації

До метаграфування обрано видання 1680/1681 року за примірником з колекції Бібліотеки Шльонської в Катовицях (sygn. 231260 I) (Gizel' 1680). Підготовка тексту до публікації розпочалася з його розпізнавання за допомогою системи *Transkribus*³. Ця модель дає змогу автоматично розпізнавати текст, редагувати, навчатися на різних типах історичних документів.

Правила метаграфування для видання церковнослов'янських джерел української редакції (Nimčuk 1995) узгоджено із правилами видання пам'яток у серії *Series Ceranea*.

При метаграфуванні тексту використовується шрифт *CyrillicaBulgarian10U*.

Вживання великих літер зберігається відповідно до правопису оригіналу, він не збігається з сучасними правилами, оскільки крім власних назв, теологічних термінів тощо з великої літери також надруковано етноніми, топоніми тощо, найчастіше іменники: По сѣмъ оуслышѧ Владимѣръ, гѧкъ Печенѣзи, положишасѧ стѧномъ при Рецѣ Трѣбешѧ оустремляющеѧ на Кѣвѣ,

² <https://www.ceraneum.uni.lodz.pl/publikacje>.

³ <https://www.transkribus.org/>. За допомогою в розпізнаванні тексту й навчанні моделі висловлюємо щирі вдячності доктору Мартіну Мейндлу.

ѧвїе съ готѡвыми рат(ь)ми пойдѣ протївѣ Печенѣгѡм(ъ), и ѡпо(л)чїса с(ъ) вми своїни по дрѡгой странѣ тождѣ рекї ѡдѣже н[ы]нѣ Градѣ Переѡславѣ.

Зворотні випадки написання топонімів із малої літери також зберігаються: иныи на(д) Танаисѣ или дономѣ.

Написання клітиків окремо/разом потребує спеціального дослідження. Проте за сучасними вимогами ми передаємо написання префіксів разом, прийменників і часток – окремо від слова. Винятком є правопис грама-тикалізованого енклітика **са**, який став постфіксом зворотного дієслова: донынѣ по нѣким(ъ) странамѣ; доселѣ не престаютъ ѡновлѣти; по повелѣнію ѣгѡ содѣвашеса; совокѡпишаса въскоре недалече донѡ. Для двох клітиків вважаємо доречним написання окремо: Обрѣтает(ъ) же са въ Лѣтѡписехѣ Пѡскихѣ; Придат(ъ) же са к(ъ) сѣй Великой Язи; Розмнѡживше же са по Редѡм(ъ) своимѣ.

Частка *же* пишеться разом лише в підрядних сполучниках, в усіх інших випадках – окремо: и прочїа невл[а]говѡразїа пре(д)лагѡхѡ, іаже и писати нелѣпо є(є); дондеже на то(м) же мѣстѣ и дѡшѡ с(ъ) него истрѡсе; Владимїирѣ же видѡ ѡдолѣніе Борца.

Написання частки *не* з дієсловами відповідають сучасним вимогам, зокрема з дієсловами – окремо: іакѡ не точію по странамѣ Полѡноцнымѣ; Не подобает(ъ) мнѣ златю оудицю Рыбы ловити. Яки бы рекѣ: не хоцѣ іа болей згѡвити нежели ѡбрѣсти.

Нарядкові літери вносяться в рядок у круглих дужках: Съ тѣмѣ Дѡм(ъ) Рѡ(є)сійскїй Рѡ(д) на(ш) ликовствѣет(ъ).

Система *Transkribus* розпізнає й відтворює діакритичні знаки; у публікації ми їх зберігаємо, за винятком паєрків, які означають (ъ) або (ь): ѡкрѣст(ъ) ѣгѡ, радї Пѡдѡв(ъ) зїмны(х); трї кѡди в (ъ) кїждо Кладѡзѣ в(ъ)стѡвити, ѡсѡбѣ с(ъ) Кїселїнѣ, ѡ ѡсѡбѣ з(ъ) сѣтою.

У публікації титла розкрито, відтворена частина слова внесена у квадратних дужках: Въ с[вѡ]тѡй Бє(л)[нкой]: Чѡдѡтво(р)[ной]: Лаврѣ; Созда Нѡѣ Трѣвни(к) Г[о](є)[по]дѣви.

Виконання цієї вимоги передбачає реконструкцію скороченого слова за законами етимології або існуючого правопису. В окремих випадках скороче-

не слово може бути відтворене різними способами, але з огляду на те, що цю традицію використовували для передачі лексики з теологічної сфери, з можливих варіантів вибираємо другий: Г[с]дръ: Гс[п]д[а]ръ — Гс-[š]-д[а]ръ.

У тексті виразно засвідчено ознаки північного (поліського) наріччя української мови, тому при реконструкції ми свідомо відтворюємо диспалаталізацію шиплячих і перехід [с]>[о]: ч[с]л[с]в[к]къ, так само як і твердість [г], зокрема всупереч етимологічному написанню: Х[ръст]съ. Також надаємо перевагу новому закінченню повних прикметників чоловічого роду у родовому відмінку, які спорадично фіксуються в тексті: Рw(с)ійскогw Нѣрѣда, тому с[вѣ]т[о]гw.

Оригінальна нумерація аркушів зберігається. Покликання на берегах відтворено як посторінкові виноски із зазначенням сторони аркуша: на prawym marginesie: Стрїй: кни(г): ѿ ли(ст): ѿ.

4. Ознаки української редакції церковнослов'янської мови XVII ст.

Вивчення української редакції церковнослов'янської мови в останні роки активізувалося, можна твердити, що основні її ознаки, описані на різних синхронічних зрізах, відомі (Naienko 2024: 12 – 13; Mojsijenko 2018; Najenko 2022).

Ці ознаки відображаються передусім на графічному рівні, що свідчить про фонетико-фонологічні особливості редакції, сформовані внаслідок взаємодії церковнослов'янської мови з *простою мовою* та *розмовною* українською мовою того часу.

Правопис *Синопису* дає змогу відтворити кілька груп явищ: це власне *східнослов'янські*, притаманні київській редакції *церковнослов'янської* мови XI–XIII століття, *давньоукраїнські* явища, що сформувалися на переломі дописемного й писемного періоду, та ознаки *середньоукраїнського* періоду, що відображають наслідки втрати зредукованих фонем і перебували системи словозміни.

4.1. Тут наведемо приклади написань, що фіксують найважливіші ознаки власне київської редакції, фіксовані з найдавніших церковнослов'янських рукописів. Ці наслідки дії закону відкритого складу, зокрема повноголос (Ševel'ov 2002: 129–131): *воюѡса передѣтисѡ; по правой сторонѣ; на хвалащагосѡ Корола; Главна Грѡда и҃хъ. Всеволѡдъ*. Неповноголосні форми превалюють, але у типових для пізньої церковнослов'янщини: *ѡ тогѡ времени; прѣмѣниѡса; прѣмогѡша; Прѣмѣдлѣша*, пор.: *солѡною и҃ хврѣстїемѣхъ*.

Метатеза у початкових складах (Ševel'ov 2002: 123–125) може бути проілюстрована такими прикладами: *розослѣти; ро(з)чинїти*.

Давніми протоукраїнськими явищами (Ševel'ov 2002: 85–86) є рефлексі [ʒ] на місці *dj , [ʒ] < *tj: *сѣжєно мѣсто сіє; мѣжи Дѡномѣхъ и҃ Мечїю Рѣкѡни; Печѣрскѡю*.

Рефлексі носових відображені послідовно: в тексті не використовуються літери ж, ѡ; и҃ на *Ѥгры; мѣчїтельства*. Літера ѡ позначає м'якість приголосного перед [a] або [ja]: *Пѣрѡа нарицѣтсѡ я҃сіѡ, вторѡа и҃фрика, Трѣтѡа Ѥврѡпа*. Специфічні рефлексі носових, зокрема відображення північноукраїнського *ɛ>[e] у ненаголошеній позиції (Ševel'ov 2002: 183–188; Mojsijenko 2016: 86–96) засвідчені зрідка: *двома стѣи Лѣтѣхъ ѡи҃ девѣтма оупредїи*.

Наслідком диференціації довгих і коротких голосних стала передача початкового *a> [o], зокрема в запозичених іменах (Ševel'ov 2002: 114–115): *на и҃хъ Мѣста Осѡдѣхъ, и҃ Дирѣхъ Кнѡзїє; на Осѡдѡвой могилѣ; Ялѣжа(н)дрѡ или Олѣкови Кн[ѡ]зю*.

Ще наприкінці доісторичного періоду прасловянський [r'] утратив свою м'якість, і ця риса стала маркуючою для поліського наріччя (Ševel'ov 2002: 250–254; Mojsijenko 2016: 41–42). Написання літер на позначення голосних непереднього ряду після r у «Синописисі» є типовим: *Цѣрѣхъ Цѣрїи; и҃ти в(ѣ) Мѡнастырѣхъ; Кнѡзѣ Свѣтослѡвѣхъ И҃горови(ч), И҃гора, Мѡнастыра; и҃ возвѣрѡни борѡщыхъ(ѣ)сѡ*.

До найдавніших традиційних написань, щодо яких у дослідників немає єдиної думки, належить форма дієслова *свѣдїтельствѣютьѣхъ, ѡ по свѣдїте(л)ствѣхъ*: Ю. Шевельов бачає тут фіксацію кореня *vѣd- 'знати' (Ševel'ov 2002: 260), українські мовознавці підкреслюють, що це типовий київський реф-

лекс [i] на місці *ě (Mojsijenko, Osinčuk 2024: 36). Випадки, де замість *ѣ зафіксовано и, належать до упереджувальних написань: и̑ прѣминнѣѡ, поряд: и̑ Прѣмѣннѣи.

Правильне етимологічне вживання *ѣ переважає, але у тексті досить послідовно зафіксовано відображення дуже давньої поліської риси – рефлекс *ě> [e] в ненаголошеній позиції: и̑ не спешитъ(ъ), в(ъ) по́ле Дѣвѣче, И̑ннѣи ѿ рекѣ Рѣси, по нѣкѣиѣх(ъ) врѣмене(х) (Ševel'ov 2002: 258 – 260; Mojsijenko 2016: 60 – 68).

4.2. Наступна група явищ – це ті процеси, що розпочиналися ще в дописемному періоді. До них належать переконливо зафіксовані в найдавніших пам'ятках (з першої чверті XIII ст. – Ševel'ov 2002: 299–302) зміни артикуляції *i, *y в позиції після велярних: мнѡ́гмиѣъ оу́бо́гмиѣъ; мнѡ́гмии; немо́гѣи стѣрпѣти; ГРѢДѢ КІЄВѢ и̑ ѡ́ начѡ́ѣ є́гѡ; Великіа дѡ́ры; ѡ́сѡбѣ с(ъ) Кієвѣиѣъ; Татарскѣ(и) Мамаѣ(и); Прилу(ц)кѣ(и) Дѣи(т)р(ъ) Чарна(в)-скѣи; по(д) пазъ́хи, Чѣ́хи, Болѡ́хи.

Такі написання є послідовними, оскільки сполуки графем гы, хы не фіксуємо, засвідчено лише один раз написання кы : Нѣ́же(н)скы(и).

Плутання літер и та ы як позначення вимови української голосної фонем [y]: трѣпи, виѣхал(ъ), крѣкнѣша, є́ще и̑ протѣвѣ дрѣ́внѣх(ъ) Грѣ́чєскѣх(ъ) и̑ Рѣ́иски(х) Кєсарѡ́вѣъ – Рѣ́иѣѣ дѡсѣзѡ́ше; Я̑п[о](с)толи с[вѡ]тѣи; Либєд(ь), вѣ́ двѣ́ тѣсѡцѣ́ѣ Кѡрѡвѣ́и. У мовознавців немає єдиної думки щодо початків і первісної території цих процесів: від IX, чи все-таки від XIII ст.; проте в текстах середньоукраїнського періоду функціонування нової фонемі засвідчено безсумнівно, наслідки явища в різних позиціях фактично зливаються (Ševel'ov 2002: 480–488; Mojsijenko 2016: 57–59).

Перехід [e] в [o] після історично м'яких приголосних у позиції перед голосним непереднього ряду фіксується досить послідовно: и̑ оу́дѡри чѡлѡ́и(ъ), пошѡл(ъ) на по́ноцѣ(ъ) Мама́ю; на трѡ́є стѡрѡжѡ(в); Бѣ́тѡрѣи брѡ́тѣъ Цѡ́к(ъ) или Цѣ́кѣъ; надѣ́ мѡ́рєиѣ Чѡ́рнѣиѣъ; ѡ́ чѡ́иѣ вѣ́ Жѣ́тѣи є́гѡ ширѡчѡ́е; Я̑тѡ́манѣ Кѡшѡвѡ́иѣѣ. Більшість дослідників вважають, що ця зміна з'явилася ще в до-

історичний період на Поліссі, і саме звідти як інновація поширилася на інші терени; у XVI–XVII ст. такі написання вже стали «неписаною нормою»; для поліських діалектів це визначальна риса донині (Ševel'ov 2002: 193–213; Mojsijenko 2016: 33–37).

У тексті послідовно відтворено твердість шиплячих – після них пишуться літери на позначення голосних непереднього ряду: *Дивіжеса, ѿкѣѣ Кнѣзю Дмитрію по́мощѣ и дерзновѣніе на Мамал; гѣкѡ оу́лѣсы н[а]шими о́бладѣшѣ; Бра́тъ е́гѡ рѣ́дныи Вячесла́въ Монома́ховичѣ; Женѣ не пла́ч(ѣ); а́ще Б[о]гѣ по на(с), то́ кто́ на ны? ме́ждѣ пѣшымѣ Бѡ́инствомиѣ.* Попри різні пояснення природи цього процесу, ствердіння середньопіднебінних приголосних дають дописемних періодом, також пов'язуючи його з протобілоруським діалектним ареалом (Ševel'ov 2002: 706–708; Mojsijenko 2016: 49–52).

Ствердіння губних в позиції кінця слова, що напевно розпочалося ще в давньоукраїнському періоді, бо ж поширене по всій діалектній території української мови (Ševel'ov 2002: 458–462), засвідчено переконливо: *Рѣиски(х) Кесарѡвѣ, Ц[ѣ]рковѣ Воздвиженіа, Гѡлѣѣ.*

Отже, можна твердити, що попри збереження церковнослов'янської правописної норми, навіть в останньому виданні «Синопису» досить таких написань, що відбивають характерні ознаки північноукраїнського наріччя.

4.3. Наступна група явищ належить до наслідків втрати ерів (Ševel'ov 2002: 585–626). Хоча традиційно написання літер *ь* і *ѣ* зберігаються, зазначмо, що випадки фіксації їх наслідків численні. В системі голосних, наприклад, з'являються т.зв. вставні в позиції перед кінцевим сонорним: *ѡлѣ́ксандрѣ Невскій, Кн[ѡ]зѣ Кі́евскій ѡлѣ́ксандрѣ.* Трапляються і випадки незаконірного прояснення слабких: *Богѡ́тства.* Про вимову звука [у] на місці слабого зредукованого після сонорного плавного свідчать форми *закривѡ́утѣ, влищахѣса, покрывѡ́а.*

Особливо виразними є результати втрати ерів у системі приголосних. Тут фіксуємо відображення асимілятивних змін: *з(ѣ) ѡ́члѡніа; Дзѡ́нѣ Бл[а]говѣ́стѣ; з(ѣ) погѡ́ны(м) Цѣ́ее(м), ца́ст(ѣ)емѣ.* До цієї групи

звукозмін також належить прогресивна асиміляція [j]: *ѡ Запорѡжѧ, зміни в суфіксах -ѡствѣ і -ѡск: Пѣмѣцкаѧ землѧ, всѣѧни Рѡссѣйскими Кн[ѧ]-зствы, Кнѧзь Галицкѣй.*

З'являються спрощення у скупченнях приголосних, і навпаки, вставлення нового приголосного: *жѧѡснѡ, стрѣтѡша на Пѣти.*

У тексті нерідко фіксується архаїчний, часто збережений українською мовою наголос: *Нѡрѡдѣ, вѡлки; Брѧта своѣго въ Ймѧ.*

За нормами, встановленими в «Граматиці» М.Смотрицького, у запозиченнях фіксується літера г: *Вторѡѧ Грекинѧ женѧ, и Олгерѣѣ Литѡвскѣй; Мѡремѣ звѡбымѣ Ѣгѣмѣ.*

Можна погодитися зі спостереженнями М. Мозера, який помітив, що полонізи в тексті зустрічаються вельми рідко (Moser 2016: 107). З польськими впливами пов'язується поширення запозичень із ф: *ѡфрика, ѡ ѡфѣта, и ѡцѣ ѣгѡ Филипѣ, Пафлагѡнѣ, Ца(р)ствѧ Фессѣнскоѣ.*

Отже, навіть третє, відредаговане видання «Синопису» дає уявлення про типові наслідки інтерференції церковнослов'янської й української мови.

5. Апробація перекладу польською мовою

На наш погляд, має перспективу входження польського перекладу тексту *Синопису* до гуманітарного простору Польщі, як ілюстрації процесу розвитку мовної, культурної й політичної ситуації в Україні в період протистояння Московської Русі й Речі Посполитої. Варто зауважити, що ця пам'ятка, хоч і є джерелом величезної ваги для вивчення культури українського бароко, розуміння процесу формування сучасної української національної ідентичності й польсько-українсько-російських відносин у II половині XVII ст., до сьогодні не перекладена ані польською, ані будь-якою міжнародною світовою мовою. У XVII–XVIII ст. **твір переклали грецькою, латинською й румунською мовами.** Існує переклад українською мовою (Žylenko 2002). Тому польський переклад, що готується в нашому проєкті, має шанс стати першим перекладом, що відповідає сучасним критеріям наукової достовірності.

Основою праці над перекладом є розглянутий у попередніх параграфах відтворений текст київського *Синопису* за його третьою редакцією 1680/1681 року. При підготовці перекладу пам'ятки літератури раннього нового часу мовою, якою донині були опубліковані лише його короткі фрагменти, втім числі цитовані українськими істориками, чиї тексти нині видані в Польщі (Jakowenko 2011: 434–436; Plochy 2019: 61–62; Plochy 2022: 167), важливим завданням новоствореного перекладу є узгодження його з попередньою перекладацькою традицією шляхом постійного зіставлення результатів власної перекладацької праці з існуючими польськими публікаціями джерел споріднених жанрів, тієї самої або близької епохи й географічного простору.

Твором, який може слугувати основним довідковим матеріалом для тексту київського *Синопису*, що стане в нагоді для передачі низки термінів із ділянки історії руських земель у середньовіччі, а також антропонімів, етніонімів чи топонімів, є – у багатьох частинах оповіді тотожний за змістом – *Густинський літопис* XVII століття, пізню редакцію якого, збережену в рукописі 1670 року в одному з монастирів Полтавщини, переклав польською мовою Генрик Сушко (Suszko 2003).

Додатковим, дуже вартісним матеріалом для порівняння можуть слугувати польські переклади середньовічних історичних текстів з теренів Києва й Галицько-Волинської Русі: починаючи від класичного вже перекладу *Повісті минулих літ* авторства Францішка Селіцького (Sielicki 2005) і тлумачення *Київського літопису*, що охоплює події 1118 – 1198 років, виконаного Едвардом Гораніном (Goranin 1988; Goranin 1995), закінчуючи двома незалежними перекладами *Галицько-Волинського літопису* XIII ст. (Dąbrowski, Jusupović 2017; Goranin 2020).

При опрацюванні польської версії фрагментів київського *Синопису* необхідно також брати до уваги існуючі переклади інших пам'яток староукраїнської літератури, що виявляють із ним змістову спорідненість. До цієї групи джерел можна віднести, зокрема, агіографічні тексти XVII ст., присвячені святым владарям із роду Рюриковичів (Ользі, Володимирі, Борису і Глібу), які переклав польською мовою Ришард Лужний (Łużny 1995).

Не менш важливим завданням є постійне порівняння новопосталого перекладу київського *Синопису* з текстами, що були безпосереднім (або опосередкованим) джерелом інформації й натхнення його творців, написаними чи перекладеними польською (інколи вже у XVII ст.). Тут, певна річ, на перший план виходить хроніка Мацея Стрийковського XVI ст., на яку, як уже було згадано, найбільше спиралися автори нашої пам'ятки (Strykowski 1846). Окрім цього твору можна теж згадати написані латиною *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae* Яна Длугоша з другої половини XV ст. (Długosz 2009); латинський твір *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX* Мартіна Кромера з 1555 р., що його 1611 р. переклав польською мовою Марцін Блажовський, працю *O sprawach, dziejach i wszystkich innych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX* або *Kronika polska* (Kromer 1611); текст 1578 р. *Sarmatiae Europaeae descriptio* Алессандро Гваньїні (Alessandro Guagnini), полонізований Марціном Пашковским в 1611 г. й відомий як *Хроніка Європейської Сарматії* (Gwagrin 1611), а також польська хроніка Марціна Бельського 1551 р., опублікована в переробленій формі сином автора в 1597 р. (Bielski 1597).

Сегментація тексту в польському перекладі буде відповідати оригінальному поділу на частини за виданням 1680/1681 г. У **посторінкових виносках** подаємо покликання на джерела, що в стародруку розміщені на полях, скорочення розкриваємо з метою полегшити читачеві ідентифікацію окремих цитованих праць. Історичний коментар додамо до тексту як примітки. Як приклад наводимо нижче уривок перекладу:

O naradzie Włodzimierzowej w sprawie wiar i poselstw

Po odejściu świętego Cyryla Filozofa⁴, wezwał Włodzimierz do siebie swoich bojarów i doradców, do grodu Włodzimierza, leżącego nad rzeką Kłażmą, który założył pod swoim imieniem i do którego przeniósł był stolicę czy też tron swój carski z Kijowa. I znajdowała się stolica carska⁵ tam, aż do [czasów] Iwana Daniłowicza, księcia białoruskiego, który przeniósł ją z Włodzimierza do grodu Moskwy. I wygłosił Włodzimierz mowę do swoich bojarów o różnych posłach, przysłanych do niego, by zachwalali swoje wiary i o Cyrylu Filozofie, który przybył od cesarzy greckich i opowiedział mu [o wszystkich] od stworzenia

⁴ Na lewym marginesie: Strykowski, fol. 132.

⁵ Na lewym marginesie: Tenże, fol. 136.

świata do wcielenia Pańskiego, o chrzcie, o zmartwychwstaniu, o Carstwie Niebieskim i o mękach Gehenny. I rzekli mu bojarzy i mędrcy jego: „Zawsze każdy swoje chwali, a nie potępia. Ty zaś, wielki książę, [fol. 35. O wiarach i poselstwach] jeśli chcesz w najbardziej wiarygodny sposób poznać prawdę, masz wielu ludzi mądrych, więc wyślij ich do wszystkich państw na ziemi, aby ujrzeli i poznali każdą wiarę, i jak kto służy Bogu. Powróciwszy, opowiedzą tobie i nam o wszystkim w szczegółach i dokładnie, jako naoczni świadkowie”. Niezwłocznie po tej oto naradzie wysłał Włodzimierz wybranych mężów, by się wszędzie wywiedzieli o wiarach. Jego wysłańcy zaś po różnych krajach oglądali i doświadczali wiar i służb Bożych. Później przyszli też do Carogrodu i obwieścili cesarzom greckim, braciom Bazylemu i Konstantynowi powód swego przybycia. Cesarze zaś uradowali się i powiedzieli o nich najświętobliwszemu patriarsze Carogrodu, Sergiuszowi. Wówczas najświętobliwszy patriarcha rozkazał przyozdobić cerkiew. I wyprawił święto, a sam przygotował się do celebrowania Bożej liturgii w najdroższych szatach kapłańskich, z wieloma biskupami. Podczas liturgii cesarze z wysłannikami Włodzimierza przyszli do [fol. 35'. O powrocie posłów do Włodzimierza] cerkwi. I posłowie, ujrzawszy piękno sławy Bożej i usłyszawszy słodkie śpiewy, zadziwili się niezwykle i wydawało się im, że nie stoją na ziemi, ale w niebie. Oświeciło ich bowiem w tym momencie niebiańskie światło i byli w ekstazie. Po odprawieniu liturgii Bożej, zabrali cesarze wysłanników do swoich komnat, i zgotowawszy im pełne czci gościnne przyjęcie, i wszelkim dostatkiem dogodziwszy, odprawili ich z darami.

6. Висновки

Опрацювання церковнослов'янських джерел української редакції та їх публікація ставлять перед лінгвістами завдання осягнення сучасних технічних засобів розпізнавання й відтворення давніх текстів. Мова *Синопису* вивчена ще дуже мало. Як показує огляд останніх досліджень, майже не вивченими залишаються проблеми правопису тексту, мало вивчалися етимології етнізмів і топонімів, зовсім не здійснювалося порівняння лінгвістичних характеристик тексту із іншими, хронологічно близькими київськими виданнями й рукописами, зокрема й із перекладами польських

хронік початку XVII ст. Вивчення граматики тексту відкриє перспективу реконструкції діалектного простору української мови, втім числі процесів граматикалізації тощо. Переклад тексту сучасною польською мовою сприятиме поширенню знань про процеси формування української ідентичності ранньомодерного часу, може також бути вступом до поглиблених студій місця *Синопису* як у східнослов'янській історіографічній традиції, що сягала корінням літописання Київської Русі, так і його зв'язків із польськими хронографами пізнього середньовіччя, ренесансу й раннього бароко.

Bibliografia

BIELSKI, MARCIN. 1597. *Kronika polska. Nowo przez J. Bielskiego, syna jego wydana*. Drukarnia Jakuba Sibeneychera. Kraków.

DĄBROWSKI, DARIUSZ, JUSUPOVIĆ, ADRIAN. 2017. *Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów*. Avalon. Kraków – Warszawa.

DŁUGOSZ, JAN. 2009. *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego* vol. 1–11. Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.

ERĚMIN 1954. = Еремін, Игорь Петрович. 1954. К истории общественной мысли на Украине второй половины XVII в. (Ред. Адрианова-Перетц В.П.) *Труды Отдела древнерусской литературы*. 10. Москва – Ленинград. 212–222. [ErĚmin, Igor' Petrovič. 1954. К истории общĚstvennoj myšli na Ukraine vtoroj poloviny XVII v. (Red. Adrianiva-Peretc V.P.) *Trudy Otdela drevnerusskoj literatury*. 10. Moskva-Leningrad. 212–222].

GIZEL' 1680. = [Гізель, Інокентій]. 1680. *Синописъ Или Краткое собраніе ѿ различных(х) Лѣтописцев(в), в Началѣ СлавяноРосійскаго Народа, и Первоначал(л) ны(х) Кн[а]зех(ь) Б[о]госпасаемаго Града КієВА*. Друкарня Києво-Печерської лаври. Київ. [Gizel', Inokentij]. 1680. *Synopsis Ili Kratkoje sobranije ot različnych Lětopiscev, o načalě SlavĚnorosijskogo Naroda, i Pervonačalnych Knežechъ Bogospasajetago Grada Kieva*. Drukarnja Kyjevo-Pečers'koї lavry. Kyïv].

GORANIN, EDWARD. 1988. *Latopis kijowski 1159–1198*. *Slavica Wratislaviensia* vol. 40. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław.

GORANIN, EDWARD. 1995. *Latopis kijowski 1118–1158*. *Slavica Wratislaviensia* vol. 86. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław.

GORANIN, EDWARD. 2020. *Kronika halicko-wołyńska (z XIII w.)*. Studio Graphito. Oborniki Śląskie.

GWAGRIN, ALEKSANDER. 1611. *Kronika Sarmacyey Europejskiej*. Drukarnia Mikołaja Loba. Kraków.

JAKOWENKO, NATALIA. 2011. *Historia Ukrainy do 1795 r.* (tłum. Anna Babiak-Owad, Katarzyna Kotyńska). Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.

КОГУТ 2010. = Когут, Зенон. 2010. Вплив політики на Інокентія Гізеля та видання київського «Синопису»: нове осмислення [в:] Гізель І. *Вибрані твори у 3 томах*. (Упоряд. Л. Довга). Свічадо. Київ – Львів. Т.3. 9–30. [Kohut, Zenon. 2010. Vplyv polityky na Inokentija Gizelja ta vydannja kyjvs'koho „Synopsysu”: nove osmyslennja [v:] Gizel', I. *Vybrani tvory u 3-ch tomach*. (Uporjad. L. Dovha. Scičado. Kyjv-L'viv. T.3. 9–30.)]

КОГУТ, ZENON. 2011–2014. *Servant of the Tsar, Defender of Ukrainian Church Autonomy, and Promoter of the Kyivan Caves Monastery: The Political World of Inokentii Gizel' (1650s-1670s)*. *Harvard Ukrainian Studies* 32–33. 437–454.

KROMER, MARCIN. 1611. *O sprawach, dziejach i wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX przez Marcina Błazowskiego z Błazowa wyraźnie na polski język przetłumaczone, przydatkami i dowodami niektórymi poniekąd utwierdzone, i własnym onegoż kosztem z druku na świat podane*. Drukarnia Mikołaja Loba. Kraków.

ЇУЖНЫ, RYSZARD. 1995. Слво о Богу і члвowieку. Мысль религијна Слвлян Вшчодних doby staroruskiej. *Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU* vol. 3. Polska Akademia Umiejętności. Kraków. 245–274.

МАТЈУШЕВСЬКАЈА 2017. = Матюшевская, Мария Иосифовна. 2017. «Синопис Киевский» 1674 года в оценках исследователей конца XX – начала XXI века. *Харківський історичний збірник* 16. 256–267. [Matjuševskaja, Marija Iosifovna. 2017. „Sinopsis Kievskij” 1674 goda v ocenках issledovatelej konca XX – načala XXI veka. *Charkivs'kyj istoryčnyj zbirnyk* 16. 256–267].

МОЈСИЄНКО 2016. = Мойсієнко, Віктор. 2016. *Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя*. ВЦ “Академія”. Київ. [Mojsijenko, Viktor. 2016. *Istoryčna dialektolohija ukraïns'koï movy. Pivnične (polis'ke nariččja. VC „Akademija”*. Kyjv].

МОЈСИЄНКО 2018. = Мойсієнко, Віктор. 2018. *Протографи і мова Лавришівського Євангелія*. Лавришівське Євангеліє XIV століття. Видання факсимільного типу. Дослідження. Горобець. Київ. 431–464. [Mojsijenko, Viktor. 2018. *Protohrafy i mova Lavryšivs'koho Jevanhelija. Lavryšivs'ke Jevanhelije XIV stolittja. Vydannja faksymil'noho typu. Doslidžennja*. Horobec'. Kyjv. 431–464].

МОЈСИЄНКО 2024. = Мойсієнко, Віктор; Осінчук, Юрій. 2024. Мовні особливості. Оршанське Євангеліє XIII століття. Дослідження, метаграфований текст, показчики словоформ. (Ред. Гнатенко, Л. А.; упоряд. Осінчук, Ю. В.). НБУВ, Київ. 35–46. [Mojsijenko, Viktor; Osinčuk, Jurij. *Movni osoblyvosti. Oršans'ke Jevan-*

helije XIII stolittja. Doslidžennja, metahrafovanij tekst, pokažčyky slovoform. (Red. Hnatenko, L. A.; uporjad. Osinčuk, Ju. V.). NBUV. Kyïv. 35–46. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004988>.

MOSER, MICHAEL. 2016. The Synopsis and Maciej Strykowski's Kronika: Ruthenian Ways of (Re)Translating Rus'ian History from Polish. *New contributions to the history of the Ukrainian language*. Canadian Institute of Ukrainian Studies Press. Edmonton–Toronto. 105–120.

MOZER 2008a. = Мозер, Міхаель. 2008a. До питання про генезу давньоруського мовного та історичного міту в київському «Синописі». (Ред. Вакуленко, Сергій). *Причинки до історії української мови*. Харківське історико-філологічне товариство, Харків. 162–222. [Mozer, Michael'. 2008a. Do pytannja pro henezu davn'orus'koho movnoho ta istoryčnoho mitu v kyïvs'komu „Synopsysi”. (Red. Vakulenko, Serhij). *Pryčynky do istorii ukrajins'koï movy*. Charkivs'ke istoryko-filolohične tovarystvo. Charkiv. 162–222].

MOZER 2008b. = Мозер, Міхаель. 2008b. Санкт-петербурзька «деукраїнізація» мови «Синопису». (Ред. Вакуленко, Сергій). *Причинки до історії української мови*. Харківське історико-філологічне товариство. Харків. 223–279. [Mozer, Michael'. 2008b. **Sankt-peterburz'ka „deukraïnizacija” movy „Synopsysu”**. (Red. Vakulenko, Serhij). *Pryčynky do istorii ukrajins'koï movy*. Charkivs'ke istoryko-filolohične tovarystvo. Charkiv. 223–279].

МУСЫК 2009. = Мицик, Юрій. 2009. Київський “Синопис” як підручник з історії Русі-України. *Історія в школах України* 6. *Проблеми дидактики історії*. 47–48. [Мусык, Jurij. 2009. Kyïvs'kuj „Synopsys” jak pidručnyk z istorii Rusi-Ukraïny. *Istori-ja v školach Ukraïny* 6. *Problemy dydaktyky istorii*. 47–48.]

НАЈЕНКО 2013. = Наєнко, Галина. 2013. *Науковий текст середньоукраїнського періоду в лінгвостилістичному, текстолінгвістичному й функціонально-комунікативному висвітленні*. Освіта України. Київ. [Najenko, Halyna. 2013. *Naukovyj tekst seredn'oukraïns'koho periodu v lnhvostylističnomu, tekstolinhvistyčnomu j funkcional'no-komunikatyvnomu vysvitlenni*. Osvita Ukraïny. Kyïv].

НАЈЕНКО 2022 = Наєнко, Галина. 2022. Українська редакція церковнослов'янської мови в парадигмі сучасної лінгвістики. *Slavia Orientalis* LXXI, 4, 779–795. [Najenko, Halyna. 2022. Ukraïns'ka redakcija cerkovnoslovjans'koji movy v paradyhmi sučasnoji lnhvistyky. *Slavia Orientalis* LXXI 4, 779–795]. DOI: 10.24425/slo.2022.143219.

НАЈЕНКО 2023 = Наєнко, Галина. 2023. Східнослов'янські редакції церковнослов'янської мови крізь призму українського мовознавства. *Slavia Orientalis* LXXII/3, 529–545. [Najenko, Halyna. 2023. Schidnoslovjans'ki redakciji cerkovnoslovjans'koji movy kriz' pryzmu ukraïns'koho movoznavstva. *Slavia Orientalis* LXXII/3, 529–545]. DOI: 10.24425/slo.2023.147518.

НІМЧУК 1995. = Німчук, Василь. 1995. *Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції*. НАН України.

ІНСТИТУТ української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут української мови. 1. Київ. [Nimčuk, Vasyľ. 1995. *Pravyla vydannja pamjatok, pysanych ukraïns'koju movoju ta cerkovnoslovjans'koju ukraïns'koji redakcii*. NAN Ukraïny. Instytut ukraïns'koï archeohrafiï ta džereloznavstva im. M. S. Hruševs'koho; Instytut ukraïns'koï movy. 1. Kyïv].

PŁOKHY, SERHII. 2019. *Kwestia rosyjska. Jak budowano naród i imperium* (tłum. Witczak, Łukasz). Znak Horyzont. Kraków.

PŁOKHY, SERHII. 2022. *Wrota Europy. Zrozumieć Ukrainę* (tłum. Skrzepa, Franciszek). Znak Horyzont. Kraków.

ROTHE, HANS. 1983. Die *SINOPSIS*, Kiev 1681 in Ihrem Zusammenhang mit der Kiever Literatur des 17. Jh. S. (Edited by Rothe, Hans). *Sinopsis, Kiev 1681: Facsimile Mit Einer Einleitung. Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slaven* vol. 17. Böhlau Verlag. Vienna and Cologne. 1–131.

SIELICKI, FRANCISZEK. 2005. *Powieść minionych lat. Najstarsza kronika kijowska*. Ossolineum. Wrocław.

STRYJKOWSKI, MACIEJ. 1846. *Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi. Wydanie nowe, będące dokładnem powtórzeniem wydania pierwotnego królewieckiego z roku 1582, poprzedzone wiadomością o życiu i pismach Strykowskiego przez Mikołaja Malinowskiego, oraz rozprawą o latopiscach ruskich przez Daniłowicza, pomnożone przedrukiem dzieł pomniejszych Strykowskiego według pierwotnych wydań* vol. 1–2. Nakład Gustawa Leona Glücksberga, księgarza. Warszawa.

SUSZKO, HENRYK. 2003. *Latopis hustyński. Opracowanie, przekład i komentarze. Slavica Wratislaviensia* vol. 124. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław.

SYRKOVA 2011. = Сирцова, Олена. 2011. Текстологія та історіософія «Синопису» Інокентія Гізеля в аргументації авторської ідентичності твору. *Київська Академія* 9. 78–85. [Syrcova, Olena. 2011. *Tekstolohija ta istoriosofija „Synopsysu” Inokentija Gizelja v arhumentacii avtors'koï identyčnosti tvoruu. Kyïvs'ka Akademiya* 9. 78–85].

ŠEVEL'OV 2002. = Шевельов, Юрій Володимирович. 2002. *Історична фонологія української мови*. Акта. Харків. [Ševel'ov, Jurij Volodymydrovyč. 2002. *Istoryčna fonolohija ukraïns'koï movy*. Akta. Charkiv].

TOŁOČKO 1996. = Толочко, Олексій. 1996. Український переклад «Хроніки...» Матфея Стрийковського з колекції О. Лазаревського та історіографічні пам'ятки XVII століття (український Хронограф і «Синопис»). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. (Ред. Дашкевич, Ярослав; Купчинський, Олег). ССXXXI: *Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*. Львів. 158–181. [Toločko, Oleksij. 1996. *Ukraïns'kyj pereklad „Chroniky...” Maceja Strykovs'koho z kolekciï O. Lazarevs'koho ta istoriohraficni pamjatky XVII stolittja (ukraïns'kyj Chronohraf i „Synopsys”). Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Ševčenko*. (Red. Daškevyč, Jaro-

slav; Kupčyns'kuj, Oleh). CCXXXI: *Praci Komisii special'nych (dopomižnych) dyscyplin*. L'viv. 158–181].

ŽYLENKO 2002. = Жиленко, Ирина. 2002. Синописис Київський. *Лаврський альманах* vol. 6. ВІПОЛ. Київ. [Žylenko, Iryna. 2002. Synopsys Kyivs'kuj. *Lavrs'kuj Al'manach* vol. 6. VIPOL. Kyiv].

Halyna Mykhailivna Naienko
Zofia Aleksandra Brzozowska

Formal, Technical, and Scientific Problems of Publishing Ukrainian Monuments of the 17th Century (on the Example of the *Kyiv Synopsis*, 1680)

Abstract

The paper discusses some preliminary results of the project aimed at the translation of the *Kyiv Synopsis* (1680) into the Polish language and the scholarly edition of the original text. The publication of this historical record, which played a significant role in the formation of the early modern Ukrainian national identity, is of utmost importance today. In this paper, we analyze features of the Ukrainian recension of Church Slavonic as used in this record, we consider the problems of publishing a text in the *Series Ceranea* and others. The first ever publication of this record together with its Polish translation will shed new light onto the sources of the formation of the Ukrainian national identity as well as enrich Polish studies dealing with the history of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

Formalni, tehnički i znanstveni problemi publikacije spomenika ukrajinske književnosti iz XVII. stoljeća (na primjeru *Kijevskog sinopsisa* iz 1680.)

Sažetak

Ovaj članak govori o preliminarnim rezultatima projekta čiji je cilj bio prevođenje *Kijevskog sinopsisa* (1680.) na poljski, kao i znanstveno objavljivanje izvornog teksta. Objavljivanje ovog povijesnog izvora, koji je odigrao značajnu ulogu u formiranju ranonovovjekovnog ukrajinskog nacionalnog identiteta, danas je od velike važnosti. U ovom članku analiziramo karakteristike izdanja ukrajinskoga crkvenoslavenskog jezika koji je uporabljen u ovom tekstu, te razmatramo probleme objavljivanja teksta u *Series Ceranea*. Prvo znanstveno objavljivanje ovog djela, zajedno s njegovim poljskim

prijevodom, dat će novo svjetlo na izvore stvaranja ukrajinskog nacionalnog identiteta, a također će obogatiti poljska istraživanja o povijesti Poljsko-Litavske Unije.

Ключові слова: історія української мови, українська редакція церковнослов'янської мови, Київський Синопис, польська історіографія

Key words: history of the Ukrainian language, Ukrainian recension of Church Slavonic, *Kyiv Synopsis*, Polish historiography

Кljučne riječi: povijest ukrajinskoga jezika, ukrajinska redakcija crkvenoslavenskoga jezika, *Kijevski sinopsis*, poljska historiografija